

TAJEMSTVÍ PŮDY

Poznejte výjimečné nálezy
z českých a moravských
synagog

*Tajemství
Půdy*

*Secrets
in the Attic*

SECRETS IN THE ATTIC

Come see the
remarkable discoveries
from Bohemian and
Moravian synagogues

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

ŽIDOVSKÉ
MUZEUM
V PRAZE

TAJEMSTVÍ PŮDY

Poznejte výjimečné nálezy
z českých a moravských
synagog

SECRETS IN THE ATTIC

Come see the
remarkable discoveries
from Bohemian and
Moravian synagogues

*Geniza synagogy v Rychnově nad Kněžnou, 2021
The genizah of the synagogue in Rychnov nad Kněžnou, 2021*

Tajemství Půdy

Kalamář / Geniza synagogy v Holešově / ŽMP, inv. č. 180.405

Secrets in the Attic

Inkpot / The genizah of the synagogue in Holešov / JMP, Inv. No. 180.405

Obřízkový povijan na Tóru / Geniza synagogy v Kasejovicích / ŽMP, inv. č. 180.165

Torah binder (made from a circumcision cloth) / The genizah of the synagogue in Kasejovice / JMP, Inv. No. 180.165

Když v polovině 90. let začali pracovníci Židovského muzea v Praze vyzvedávat z půd synagogy rozpadající se svazky knih a fragmenty nejrůznějších textilií, ocitli se v podobné situaci jako Solomon Schechter, který sto let před tím objevil genizu synagogy ve Fustátu poblíž egyptské Káhiry. Tato největší a nejznámější geniza světa vydala asi 400 tisíc fragmentů rukopisů a tisků v různých židovských jazycích, texty náboženské, filozofické, i lékařské a také archiválie všeho druhu, materiál z tisíce let židovských dějin, který zásadně změnil pohled na středověký a raně novověký svět. Nálezy z půd českých a moravských synagog jsou skromnější. Přes 3000 předmětů datujeme převážně do 18. a 19. století, výjimečné jsou nálezy starší (16.–17. století). Předměty pocházejí z 13 lokalit českých a moravských regionů, z menších měst a vesnic, jako je Luže, Rychnov nad Kněžnou, Březnice, Kdyně, Zalužany či Holešov. Místní synagogy procházely v 90. letech 20. století rekonstrukcemi a to, co po staletí leželo na jejich půdách, bylo bezprostředně ohroženo – tak začal jeden z nejdobrodružnějších aktuálních projektů Židovského muzea v Praze.

When, in the mid-1990s, employees of the Jewish Museum in Prague began retrieving crumbling volumes of books and fragments of various textiles from synagogue attics, they found themselves in a similar situation to Solomon Schechter, who a century earlier had discovered the genizah, or storeroom, of the synagogue in Fustat near Cairo, Egypt. This largest and most famous genizah in the world contained as many as 400,000 fragments of manuscripts and printed matter in a variety of Jewish languages. Among the finds were religious, philosophical and medical texts, as well as archival material of all kinds, material covering a thousand years of Jewish history that fundamentally changed the way the medieval and early modern world was viewed. The finds from the attics of Bohemian and Moravian synagogues are of a more modest kind. More than 3,000 genizah items have been discovered here. Most of them are from the 18th and 19th centuries, but some unique finds date back to the 16th and 17th centuries. The items come from thirteen different sites across Bohemia and Moravia, all of them located in rural areas or small towns, such as Luže, Rychnov nad Kněžnou, Březnice, Kdyně, Zalužany, and Holešov. In the 1990s, the reconstruction of local synagogue buildings posed a direct threat to the objects that had been kept in their attics for centuries – thus began one of the Jewish Museum's most adventurous projects of the day.

Hilchot nedarim, fragment tisku Babylonského talmudu / Geniza synagogy v Rychnově nad Kněžnou / ŽMP, inv. č. 180.853
Hilchot Nedarim, an edition of the Babylonian Talmud (fragment) / The genizah of the synagogue in Rychnov nad Kněžnou / JMP, Inv. No. 180.853

Co je geniza? Je to náboženské nařízení ochraňovat Boží jméno a vztahuje se na všechny písemnosti, které jedno z Božích jmen obsahují, tedy především velké pergamenové svitky Tóry, pěti knih Mojžíšových, dále drobné svitky vkládané do krabiček modlitebních řemíků (*tfilin*), svitky používané do schránek na veřejných dveřích (*mezuzah*) a amulety. Když tyto předměty dosloužily, bylo třeba je odložit tak, abychom vlastní rukou nezničili Boží jméno, aby se takový předmět mohl rozpadnout sám. A k tomu sloužily právě půdy synagog – uzavřené, veřejně nepřístupné prostory, kam místní židovská komunita odkládala nejen opotřebované svitky a modlitební knihy, ale i další předměty používané v synagoze i mimo ni.

Modlitební kniha Siftej ranenot (fragment) / Geniza synagogy v Rychnově nad Kněžnou / ŽMP, inv. č. 180.599/01-11
Siftej Ranenot prayer book (fragment) / The genizah of the synagogue in Rychnov nad Kněžnou / JMP, Inv. No. 180.599/01-11

What is a genizah? It is a religious injunction to protect the holy name of God. It applies to all writings that contain any of the names for God – in particular the large parchment scrolls of the Torah (the five books of Moses), but also the small scrolls in prayer boxes (*tefillin* or phylacteries), the scrolls inside the boxes that are attached to doorposts (*mezuzah* cases), and amulets. According to Jewish custom, worn-out or disused writing materials that contain God's name must not be destroyed by one's own hand. Instead, they are left to disintegrate naturally, typically in a synagogue attic – an enclosed, publicly inaccessible space where the local Jewish community deposits not only worn-out scrolls and prayer books, but also other items once used inside and outside the synagogue.

Malý talit (talit katan) / Geniza synagogy v Luži / ŽMP, inv. č. 178.683
Small tallit (tallit katan) / The genizah of the synagogue in Luže / JMP, Inv. No. 178.683

Vedle textových památek s Božími jmény se na půdách ocitly i textilie, které chránily a zdobily svitky Tóry. Především jsou to povijany na Tóru, které svitek obepínaly, a dále synagogální pokrývky, na které se pokládal rozvinutý svitek, z nějž se četlo. Tyto textilie byly svitku nejbliž a díky dotyku s posvátným Božím jménem na ně přecházela část jeho svatosti. Když dosloužily, nemohly tedy skončit v běžném odpadu a jejich cesta vedla podobně jako cesta svitků – do genizy. Svitku se dotýkaly i pláštiky na Tóru, které halily zavinitý svitek ve svatostánku (*aron ha-kodesh*). Méně často v genizách nacházíme synagogální opony a drapérie, zakrývající svatostánek. Naopak časté jsou v genizách osobní rituální textilie jako malé tality a sáčky na modlitební řemínky.

*Cidákl, vesta přešitá z talitu, před restaurováním a po něm /
Geniza synagogy v Luži / ŽMP, inv. č. 178.570
Tzidakel (waistcoat from a tallit), before and after conservation /
The genizah of the synagogue in Luže / JMP, Inv. No. 178.570*

Synagogue attics have also been used as repositories for textiles that had previously protected and adorned Torah scrolls – in addition to textual relics that contain the names of God. In particular Torah binders (wrappers for the Torah scroll), but also bimah covers on which the scrolls are placed when read. These textiles have sanctity in themselves by virtue of their close proximity to the Torah scroll and because they touch the holy name of God. Therefore, when no longer in use, they may not be thrown away with regular waste. Their destination is the same as that of the scrolls – a genizah. The mantle that covers the scroll in the holy ark (*aron ha-kodesh*) also ends up here. Torah ark curtains and valances, which cover the holy ark, are less frequently to be found in such a repository. Ceremonial textiles for personal use, such as small prayer shawls (*tallitot*) and tefillin bags, however, are often placed in a genizah.

*Sáček na modlitební řemínky /
Geniza synagogy v Rychnově
nad Kněžnou /
ŽMP, inv. č. 179.442
Tefillin bag / The genizah
of the synagogue in Rychnov
nad Kněžnou /
JMP, Inv. No. 179.442*

Purimová maska / Geniza synagogy v Holešově / ŽMP, inv. č. 178.999
 Purim mask / The genizah of the synagogue in Holešov / JMP, Inv. No. 178.999

Beraní roh, polotovár určený pro výrobu šofaru / Geniza synagogy v Břežnici / ŽMP, inv. č. 180.492/01,02
 Ram's horn, semi-finished product for making a shofar / The genizah of the synagogue in Břežnice / JMP, Inv. No. 180.492/01,02

Nejčastějšími textovými nálezy z geniz jsou modlitební knihy, a to jak pro všední den (*sidury*), tak pro svátky (*machzory*). *Sidur* je nejrozšířenější židovskou knihou vůbec: měl-li žid jen jednu jedinou knihu, byl to právě *sidur*. Tato kniha je průvodcem běžným dnem i celým židovským rokem. Zároveň je to i antologie historických i poetických textů, mystických i etických pasáží a praktických pokynů. Kromě modliteb obsahuje například požehnání k různým každodenním činnostem, někdy je k *siduru* připojena celá kniha žalmů, týdenní úseky textu Tóry (*parašot*), a také *micvot*, nařízení. Některá vydání obsahují i židovské kalendáře, nebo *hagady*, texty pro domácí obřady spojené s oslavou svátku Pesach. Vlastníci těchto knih si do nich často vkládali modlitby, tištěné i rukou psané, které v daném vydání postrádali. Běžné jsou také vpisky o rodinných událostech, např. data narození a úmrtí rodinných příslušníků.

Vyřezávanka s rozpisem Žalmů pro celý rok, Luže / Geniza synagogy v Luži / ŽMP, inv. č. 179.698
 Paper-cut with a yearly schedule for reading the psalms / The genizah of the synagogue in Luže / JMP, Inv. No. 179.698

The most frequent textual relics found in genizot (plural of genizah) are prayer books, both for everyday use (*siddurim*) and for holidays (*machzorim*). The *siddur* is the most ubiquitous of Jewish books. It is used every day and throughout the Jewish year. In addition, it is an anthology of historical and poetic texts, mystical and ethical passages, and practical instructions. Aside from prayers, it contains, for example, blessings for various daily activities. Sometimes, the entire Book of Psalms, weekly Torah portions (*parashot*) and also commandments (*mitzvot*) are added to the *siddur*. Some editions also contain Jewish calendars or *haggadot*, the texts used for the domestic rituals associated with the Pesach celebration. The owners of these books often inserted prayers, both printed and handwritten, that were missing from a particular edition. Handwritten notes about family events, such as birth and death dates of family members, were also often added.

Tabulka Ze ha-šulchan / Geniza synagogy v Luži / ŽMP, inv. č. 177.937
Zeh ha-shulhan plaque / The genizah of the synagogue in Luže /
JMP, Inv. No. 177.937

Genizové nálezy jsou rovněž autentickými průvodci židovskými svátky. Nalezený opracovaný beraní roh se měl stát šofarem, nástrojem, jehož zvuk vybízí k pokání na vysoké svátky, a *Jom kipur* v období mezi *Roš ha-šana*, židovským Novým rokem, *Jom kipur*, Dnem pokání. K *Sukot*, svátku stánků, odkazují v genize zejména nenápadné svazečky vrbových proutků, *aravot*, jež jsou součástí *arba minim*, tedy svazku čtyř druhů rostlin, kterými se na tento svátek třese během předepsaného rituálu. Svátek *Purim* je v genize zastoupen jak texty biblické knihy Ester, tak i unikátní maskou. Součástí tohoto svátku je totiž kromě společného předčítání celého svitku Ester veselá oslava spojená s popíjením a nošením masek a také lidovými hrami na motivy příběhu záchrany židů za vlády krále Achašveroše a jeho židovské manželky Ester. I tyto hry zanechaly stopu v knižní produkci nalezené v genizách.

Genizám často vděčíme za historické předměty, které jinak získáváme jen stěží: jsou to pro české země specifické tabulky *ze ha-šulchan*, nazývané podle prvních slov biblického verše: „Toto je stůl (hebr. *ze ha-šulchan*), který je před Hospodinem“. Tyto tabulky mohly zdobit sváteční stůl, spíše však ležely na modlitebních či čtecích pultících v synagogách; o používání těchto tabulek stále víme velmi málo.

Pláštík s motivem koruny a Davidovy hvězdy / ŽMP, inv. č. 178.565
Torah mantle with the motif of a crown and the Star of David (1691) /
JMP, Inv. No. 178.565

Genizah finds are also authentic guides to Jewish holidays. Among them is a ram's horn that was to have been transformed into a *shofar*, a musical horn whose sound is a call to repent on the High Holidays between Rosh Hashanah (the Jewish New Year) and Yom Kippur (the Day of Atonement). Genizah items relating to Sukkot (the Feast of Tabernacles) include, in particular, *aravot* (bundles of willow branches), which are part of the *arba minim*, the four types of plants that are shaken together as a prescribed ritual during this holiday. The feast of Purim is represented in the genizah by the texts of the Book of Esther and a unique mask. In addition to the communal reading of the entire scroll of Esther, this festival involves merrymaking, drinking and mask-wearing, as well as folk plays based on the story of the rescue of the Jews during the reign of King Ahasuerus and his Jewish wife Esther. These plays also left their mark in books that have been found in genizot.

Among the items discovered in genizot are historical objects that are otherwise hard to obtain – for example, *Zeh ha-shulchan* plaques, which are named after the first words of the biblical verse: “This is the table [Hebrew: *zeh ha-shulchan*] that is before the Lord”. Specific to the Czech lands, these plaques may have adorned the festive table, but were more likely to have been found on prayer or

Geniza je v první řadě institucí náboženskou. Mezi stovkami modlitebních knih a desítkami svitků se však objevují i předměty, které s náboženstvím nemají žádnou zřejmou spojitost. Je jich výrazně méně než hebrejsky psaných knih a rituálních textilií, zároveň však jejich množství není zanedbatelné. Navíc sobě podobné předměty nacházíme v různých genizách, což potvrzuje, že jejich uložení zde není náhodné. Nejpozoruhodnější je především množství obuvi různého typu a z různých materiálů. Vždy jde o obuv nošenou, použitou. Boty jsou častěji jednotlivé, objevují se však i v páru. V tradičních náboženských písemných pramenech pro tuto praxi nenacházíme žádné vysvětlení. Zdá se, že možné výklady bude třeba hledat i mimo rámec tradičního judaismu: obuv někdy zazdívali do základů budov nebo ke komínu ti, kdo věřili, že takto dům ochrání, podobně jako ostré předměty z kovu či nádoby a lahvičky. Toto vysvětlení nemá oporu v judaismu, můžeme zde však předpokládat vliv okolní nežidovské společnosti. Pohled na půdy synagog ukázal, že s fenoménem genizy se stále pojí mnoho otázek. Jedním z úkolů Židovského muzea v Praze je hledat na ně odpovědi.

*Dětská kožená botka /
Geniza synagogy v Březnici /
ŽMP, inv. č. 179.424
A child's leather shoe / The genizah
of the synagogue in Březnice /
JMP, Inv. No. 179.424*

*Nízký nazouvací střevíc bez šněrování / Geniza synagogy v Rychnově nad Kněžnou /
ŽMP, inv. č. 180.283
A low-heel laceless slip-on shoe / The genizah of the synagogue in Rychnov nad
Kněžnou / JMP, Inv. No. 180.283*

reading desks in synagogues. Very little, however, is still known about the use of these plaques.

First and foremost, the genizah is a religious institution. Among the hundreds of prayer books and dozens of scrolls, however, there are also objects that have no obvious connection to religion. They are considerably fewer than the Hebrew books and ceremonial textiles, but their number is nevertheless not negligible. Moreover, similar objects have been found in various genizot, which goes to show that they were not placed there accidentally. Most remarkable is the abundance of shoes of various types and materials. All of the shoes are worn out. Some, but not most, of them are in pairs. No explanation for the discarding of shoes in this way has been found in traditional religious written sources. Possible interpretations will probably have to be sought outside the framework of traditional Judaism: it was customary for some people to conceal shoes, as well as sharp metal objects, containers or bottles, in the fabric of a building or in the chimney – in the belief that this would protect a house against evil forces. This explanation has no basis in Judaism, but it seems reasonable to assume that there was an influence from the surrounding non-Jewish society. An exploration of synagogue attics shows that there are still many unanswered questions relating to the genizah phenomenon. One of the tasks of the Jewish Museum in Prague is to seek answers to these questions.

*Kratiknot, Čechy / Geniza synagogy v Luži / ŽMP, inv. č. 179.299
Candle snuffer / The genizah of the synagogue in Luže / JMP, Inv. No. 179.299*

*Švitek Tóry (fragment) / Geniza synagogy v Luži /
ŽMP, inv. č. 179.652/01,02
Torah scroll (fragment) / The genizah
of the synagogue in Luže /
JMP, Inv. No. 179.652/01,02*

VYDÁVÁ ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE

Text: Lenka Uličná / Grafická úprava / Layout: Eva Holá
© Jewish Museum in Prague, 2022

PUBLISHED BY THE JEWISH MUSEUM IN PRAGUE
Text: Lenka Uličná / Translation: Stephen Hattersley
Layout: Eva Holá
© Jewish Museum in Prague, 2022

Projekt Židovského muzea v Praze Tajemství půdy
je podpořen Islandem, Lichtenštejnem
a Norskem prostřednictvím Fondů EHP.

www.fondyehp.cz/kultura

The Jewish Museum in Prague's 'Secrets in the Attic'
project is supported by Iceland, Liechtenstein
and Norway through the EEA Grants.

www.eegrants.cz/culture

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

ŽIDOVSKÉ
MUZEUM
V PRAZE